

koncepcji profilaktyki i opieki nad dzieckiem w reformowanym systemie oświaty (H. Górecka).

Dla rozwiązywania dylematów pedagogiki opiekuńczej merytoryczny wkład wniosły opracowania zamieszczone w czwartej części recenzowanej publikacji, pod wspólnym tytułem: *Rola pedagogiki opiekuńczej w pedagogicznym kształceniu akademickim*. Na uwagę zasługują opracowania: *Transformacja w kształceniu pedagogów opiekuńczych* (J. Brągiel), *Kompetencje zawodowe opiekuna w planach specjalistycznego kształcenia na Akademii Bydgoskiej* (M. Kuchcińska) oraz: *Przygotowanie studentów pedagogiki opiekuńczej do pracy – potrzeby a rzeczywistość* (M. Truszkowskiej). Ewidentna wartość tych publikacji polega na tym, że artykuły promują pedagogikę opiekuńczą jako dyscyplinę akademicką i wskazują na jej aktualność i przydatność.

Podstawowym zarzutem, jaki można skierować pod adresem recenzowanej książki, jest pewnego rodzaju niespójność i niejednorodność prezentowanych tekstów. Są teksty o bardzo wysokim poziomie merytorycznym, wskazujące na profesjonalizm i kompetencje autorów poruszanej tematyki, i są opracowania będące w zasadzie encyklopedycznym zestawieniem faktów i przypomnieniem znanych przez profesjonalistów zagadnień. W sumie recenzowana książka stanowi jednak bardzo cenny zbiór refleksji, analiz, krytycznych ocen, ukazujących stan teorii pedagogiki opieki, czyli – jak powszechnie funkcjonuje w terminologii akademickiej – dyscypliny naukowej określanej jako pedagogika opiekuńcza. Publikację tę warto polecić wszystkim, którzy są zainteresowani omawianą dyscypliną i realizują zadania socjalne.

Roman Jusiak OFM

Koncepcje opieki i zawody opiekuńcze, Pracownicy socjalni i pielęgniarzy, red. Zofia Kawczyńska-Butrym, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2001, ss. 274.

Współczesna historia znaczone jest przez takie paradygmaty jak: ustawiczny rozwój i ciągle przeobrażenia. W życiu wszystko jest dynamiczne, jest w ruchu, poddane reorganizacji, nastawione na karierę, sukces, zysk, natomiast w przeszłość odeszła statyczna koncepcja społeczeństwa. Faktem jest, że w większości państw świata stale wzrasta stopa życiowa, a społeczeństwa korzystają z wielu różnorodnych udogodnień. Jednak w Polsce - po tzw. „przełomie” i kilkunastu już latach transformacji politycznej, społecznej, gospodarczej i kulturowej – dobrobyt i bogactwo nadal pozostają udziałem tylko nielicznych. Większość społeczeństwa żyje w ciągłym niepokoju o przyszłość, obawiając się szczególnie utraty pracy. Natomiast stale zwiększa się liczba bezrobotnych, ubogich, bezdomnych i osób pozostających bez

środków do życia. Fakty świadczą o istnieniu często bezwzględnej rywalizacji międzyludzkiej i wzroście agresywności. Nastąpiło poważne naruszenie równowagi życia społecznego. W konsekwencji człowiek miesza wartości, priorytety i konieczności życiowe; pogrążając się często we frustracje. Stawia to przed osobami odpowiedzialnymi za kształt życia społecznego i kulturowego swoiste zadania. Niewątpliwie szczególną rolę mają do wypełnienia pracownicy socjalni i wszyscy zajmujący się szeroko rozumianą opieką.

Właśnie w takim kontekście społeczno-kulturowym Polski powstała recenzowana publikacja. Przybliża ona zagadnienia związane z teorią opieki oraz koncentruje się na pewnych aspektach praktycznych opieki, ze szczególnym uwzględnieniem takich profesji, jak: pracownicy socjalni i pielęgniarki. Wiadomo, że praca socjalna jest specyficzną działalnością, mającą na celu lepszą adaptację wzajemną osób, rodzin, grup oraz kształtowanie środowiska społecznego, które sprzyjałoby osobistej odpowiedzialności jednostek, przy czym uwzględnia się potencjalne możliwości poszczególnych osób, a także siły i środki społeczne. Klasyczne ujęcie podaje: „Praca społeczna polega na wydobywaniu i pomnażaniu sił ludzkich, na ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi” (H. Radlińska. *Pedagogika społeczna*. Warszawa 1961, s. 354). Najczęściej pojęciem tym obejmuje się również urzędnicy i przedsięwzięcia, które powinny pomóc ludziom w ich integracji ze społeczeństwem, aby prowadzili w nim takie życie, które odpowiada ludzkiej godności.

Nie ulega dyskusji fakt, że cechą charakterystyczną dla ostatniego okresu w Polsce jest narastanie problemów opieki jako zadań społecznych, przy stale malejących możliwościach opiekuńczych grup, które tradycyjnie gwarantowały pomoc i opiekę, myślimy tu szczególnie o rodzinie i sąsiedztwie. Zmiany demograficzne, wyrażające się w stałej tendencji do ograniczania dzietności, zmniejszeniu liczby pokoleń oraz konformistyczny styl życia powodują wzrastanie potrzeb opiekuńczych. Również powszechnie zauważalny rozpad więzi sąsiedzkich i społeczności lokalnych osłabia działania pomocowe naturalnych systemów wsparcia społecznego. Fakty te generują konieczność rozwijania instytucjonalnych form opieki. W tej sytuacji w Polsce aktualnie wzrasta rola i zadania pracowników socjalnych, także innego zawodu opiekuńczego, tj. pielęgniarek. Przedstawiciele tych profesji muszą podjąć trud zredefiniowania tradycyjnych form własnej aktywności oraz uświadomić sobie właściwe rozumienie aktywności opiekuńczej i społecznej roli ich zawodów.

Z wielkim uznaniem należy przyjąć fakt podjęcia przez prof. dr hab. Zofię Kawczyńską-Butrym redakcyjnego opracowania publikacji koncentrującej się na złożonych i ważnych zagadnieniach, takich jak opieka i zawody opiekuńcze. Wobec pojawiania się konieczności instytucjonalnych zabezpieczeń opieki oraz specyficznych zróżnicowanych działań opiekuńczych, istnieje potrzeba szczegółowego rozpoznania problemów i zjawisk społecznych występujących w sytuacji bezradności ekonomicznej i marginalizacji społecznej wielu grup społecznych. Recenzowana publikacja – zgodnie z zasadniczym tytułem zawiera dwie części. Pierwsza jest zatytułowana: *Koncepcje opieki*, a druga: *Zawody opiekuńcze: pracownicy socjalni i pielęgniarki*.

W pierwszej części książki szczegółowo przedstawiono wybrane zagadnienia opieki międzyludzkiej w ujęciu pedagogiki opiekuńczej, ściślej mówiąc według koncepcji Zdzisława Dąbrowskiego. Autor omawia rozumienie opieki, ukazuje jej strukturę i formy, a także charakteryzuje czynności opiekuńcze oraz funkcje tego typu aktywności. Można określić tę część książki, że jest to teoretyczne wprowadzenie do problemów opieki.

Nie ulega zakwestionowaniu fakt, że znaczący nurt różnorodnych działań opiekuńczych przez wiele wieków był głównie realizowany przez Kościół katolicki, a aktywność opiekuńczo-społeczna była motywowana religijnie i przybierała formę działań charytatywnych oraz jałmużnictwo. Ludzie wierzący nadawali opiece specyficzny, zakotwiczony w wierze i w Ewangelię, wymiar samarytańskiej posługi. Obecnie, po transformacji ustrojowej w Polsce – w stosunku do poprzedniego okresu – sytuacja grup religijnych uległa wyraźniej poprawie, jeżeli uwzględnia się fakty ich istnienia i działania. W kontekście zmian politycznych i społecznych – gdy dominującymi paradygmatami życia społecznego są demokracja i pluralizm – Kościół, a w nim wiele wspólnot religijnych ma szansę, by coraz wyraźniej zaznaczać swoją aktywność opiekuńczą. Prezentacje tych aspektów opieki i stanowisko Kościoła w tej sprawie zostały przedstawione przez ks. Romana Jusiaka z KUL w drugiej części książki w studium *Społeczno-opiekuńcza aktywność Kościoła katolickiego w Polsce. Refleksje pedagogiczno-społeczne*.

Pierwszą część omawianego tomu ubogacają również niezwykle cenne, a mało dostępne w opracowaniach polskich, zagadnienia związane ze specyficznym pojmowaniem opieki w pielęgniarstwie. Z. Kawczyńska-Butrym w rozdziale pt. *Opieka w pielęgniarstwie* omawia funkcjonujące w świecie koncepcje opieki w pielęgniarstwie oraz przybliża czytelnikowi cele, parametry i obszary opieki, koncentrując szczególną uwagę na praktycznych konsekwencjach opiekuńczych zadań pielęgniarek. W kolejnej części książki Autorka przedstawia koncepcję pielęgniarstwa rodzinnego, które winno podejmować i realizować zadania opiekuńcze zarówno wobec pacjenta, jak i jego rodziny oraz środowiska. Opracowanie to – jak słusznie zauważa Z. Kawczyńska-Butrym – może być szczególnie przydatne w sytuacji, gdy w związku ze standardami akademickiego kształcenia pielęgniarek na świecie, niezbędna jest też w naszym kraju szersza znajomość nowych koncepcji kształcenia w zawodzie pielęgniarstwa i nowej roli pielęgniarki w zachowaniu, ochronie i przywracaniu zdrowia. Opracowanie to może też zachęcić młodzież do zainteresowania starym zawodem o zupełnie nowych założeniach i koncepcjach, ukazując specyficzne, opiekuńcze jego zadania.

Część druga książki zatytułowana została: *Zawody opiekuńcze: pracownicy socjalni i pielęgniarki*. Ta część recenzowanego studium zawiera prezentację dwóch zawodów, dlatego podzielone jest na dwa odrębne segmenty: *Pracownicy socjalni i Pielęgniarki*. Pierwszy obejmuje trzy rozdziały, w których omówiono następujące zagadnienia: *Pracownik socjalny – zmiany koncepcji zawodu i problemy pracy zawodowej* (Leszek Stankiewicz), *Pracownicy socjalni* (Z. Kawczyńska-Butrym); *Podopieczni pracowników socjalnych* (Z. Kawczyńska-Butrym). W opracowaniach tych podjęto kwestie związane z zawodami, których role społeczne łączą się bezpośrednio ze społecznie użytecznymi specyficznymi usługami. Są nimi: udzielanie pomocy w trudnych sytuacjach życiowych, tak bytowych, jak i zdrowotnych oraz

rozwiązywanie problemów życiowych, z którymi osoby i rodziny nie są sobie w stanie poradzić bez pomocy z zewnątrz.

Ostatnia część książki, jak już zaznaczono, poświęcona została zawodowi pielęgniarki. Znalazły się tu prace dwóch autorów: Andrzeja Olubińskiego i Z. Kawczyńskiej-Butrym. Autor pierwszy nawiązując do tradycji i ideałów pielęgniarstwa, akcentuje znaczenie zadań socjalno-wychowawczych i opiekuńczych pielęgniarek, ale także ukazuje oceny pacjentów obejmujące realizację tych zadań przez pielęgniarki. Natomiast Z. Kawczyńska-Butrym charakteryzuje aktualne społeczne i ekonomiczne położenie pielęgniarek i ich zawodu – marginalizację, sytuację bytową i problemy identyfikacji zawodowej. Oba opracowania stanowią podstawę do przygotowania pogłębionej monografii zawodu, który w ostatnich latach, szczególnie w związku z przekształceniami w służbie zdrowia, uległ znacznej dewaluacji, a jednocześnie jest jednym z ważniejszych opiekuńczych zawodów związanych ze zdrowiem i chorobą człowieka.

Recenzowana książka – w jakimś sensie – wypełnia lukę w łącznej prezentacji interdyscyplinarnego podejścia do problemów opieki. Warto w tym miejscu przypomnieć, że praca opiekuńcza jest elementem pracy socjalnej i związana jest z opieką nad osobami niesamodzielnymi czy to z racji wieku (dzieci i młodzież, starcy), czy to z powodu stanu zdrowia. Przez opiekę rozumie się działanie podejmowane wobec osób lub rzeczy ze względu na faktyczne lub potencjalne zagrożenie ich istnienia przy braku albo ograniczonych możliwościach przezwyciężenia zagrożenia własnymi siłami tych osób lub rzeczy. Opieka międzyludzka jest ciągłym i bezinteresownym zaspokajaniem przez opiekuna ponadpodmiotowych potrzeb podopiecznego, przez nawiązanie stosunku opiekuńczego, który jest oparty na odpowiedzialności kompensacyjnej. Naukowym aspektem tego rodzaju aktywności zajmuje się pedagogika opiekuńcza, która jest nauką o opiece międzyludzkiej, jej wielorakich aspektach wychowawczych i opiekuńczej waloryzacji wychowania. Aktywność społeczna i opiekuńcza powiązane są z realną rzeczywistością społeczną, ekonomiczną i kulturową. Dlatego muszą być zorientowane na wartości humanistyczne. Niewątpliwą zaletą recenzowanej publikacji jest fakt uwzględnienia w niej – tak często niedocenianych przez wielu teoretyków – aspektów aksjologicznych w aktywności społeczno-opiekuńczej. Natomiast zarzutem, jaki można sformułować pod adresem recenzowanej książki, jest pewnego rodzaju niespójność i niejednorodność prezentowanych tekstów.

Na szczególne podkreślenie zasługuje jednak fakt, że zgromadzone w recenzowanej publikacji opracowania mają charakter interdyscyplinarny. Takie podejście jest ze wszech miar inspirujące i ubogacające, ponieważ poszerza spojrzenie, zarówno na działalność opiekuńczą, jak i na aktywność pracowników socjalnych i społecznie bardzo ważnej profesji, jaką jest zawód pielęgniarki. Praca uwzględnia podstawowe aspekty podjętego zagadnienia i zawiera profesjonalną ich analizę. Można ją polecić wszystkim, którzy w polu swych zainteresowań mają człowieka, pracę socjalną, opiekę międzyludzka i zagadnienia aksjologii w pracy społecznej. Skierowana jest ona do teoretyków i praktyków życia społecznego. Może zainspirować zarówno socjologów, jak i pedagogów do dalszych badań i analiz podjętych w pracy zagadnień.

Roman Jusiak OFM